

Prof.dr. Nenad Hlača

Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

travanj, 2002. Novi list

Obiteljsko pravo otisnulo se na put bez cilja u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća liberalizacijom razvoda brakova i priznavanjem učinaka izvanbračnim zajednicama. Zakonodavstvo je slijedilo slobodarski duh dvadesetog stoljeća koji je težio ostvarivanju prava na samoodređenje kao apsolutnoga ljudskog prava. Tradicionalne moralne vrijednosti koje su stoljećima održavale obiteljskopravne institute poput odricanja, žrtve, praštanja, počele su gubiti na značaju i smatrati se nebitnim, manje vrijednim.

Švedska zakonodavna komisija usvojila je 1969. godine načelo ideološke neutralnosti kao temeljno načelo normiranja obiteljskih odnosa. «Zakonodavstvo mora biti neutralno glede različitih formi kohabitacije i moralnih prosudbi, ono ne smije sadržavati nikakve zapreke ili ograničenja koje bi pogadale osobe ili njihovu djecu ako one ne izaberu brak. Zakonodavstvo mora uvažavati osoban izbor osoba da uobliče vlastiti život i da same odrede etičke norme njihove kohabitacije.» Sustav socijalne sigurnosti jedne prave *welfare state* pogoduje svima, bez obzira žive li u braku ili ne, sustav čak pogoduje alternativcima, primjerice samohranim majkama tako da se u Švedskoj polovica djece rađa izvan braka. U teoriji obiteljskog prava se navodi da u švedskom pravu više nema moralnih prosudbi niti se utvrđuje krivnja jednog partnera, pravni je sustav set praktičnih pravila o obvezi uzdržavanja ili zajednici bračne imovine ili o poreznim olakšicama, nasljednim pravima ...ili o pravu na stanovanje.

Seksualna revolucija polazeći od slobode, bratstva i jednakosti kao ideala starije sestre Francuske revolucije na planu spolnosti zamjetno je utjecala na društvene predodžbe o spolnosti.

Danas imamo prve generacije osoba koje su u djetinjstvu proživjele razvod braka roditelja ili kao izvanbračna djece živjele samo s jednim roditeljem. Broj djece koja nisu odgajana u braku porastao je u SAD od 1960. do 1990. za 700%. Ti trendovi doveli su do toga da je polovina djece u SAD provela djetinjstvo bez jednog roditelja. Približno 25.000.000 djece u SAD zadnjih je tridesetak godina proživjelo razvod braka svojih roditelja. Situacija u Europi, zavisno o državi, približava se tim pokazateljima. Civilizacijsko iskustvo usvajanja spolnih uloga svakodnevnim prožimanjem i upijanjem muške i ženske spolne uloge oca i majke naravno da nije bilo moguće. Posljedice s kojima se suočavamo su tu, negdje oko nas...

Slijedi pitanje koja li je uloga prava u svemu tome? Da li je pravo još uvijek sublimirani minimum morala neophodan za funkcioniranje društva ili je upravo pravo doprinjelo svojim odstupanjima eroziji tradicionalnog morala, napose u sferi obiteljskih odnosa, a novi moral kao «nepoćudan» odgađajući odbija prihvatiti?

Tko će primjerice i na temelju kojih argumenata tvrditi da je priznavanje učinaka zajednicama osoba istog spola protivno javnom poretku suverene države Republike Hrvatske? U ne tako davnoj prošlosti imali smo nešto slično, zakonsko određenje kategorije *pravila morala*

socijalističkog samoupravnog društva koju na sreću ili na žalost nismo uspjeli dokraja oživotvoriti....

Tko li će to kao arbitar eleganciarum uzeti u ruke sukno života i normativne škare pa iskrojiti halju javnog poretka? Taj Netko prvo mora pročitati bajku «Carevo novo ruho» jer će mu sasvim opravdano prvo dijete koje ugleda njegov uradak širom otvorenih očiju iskreno uzviknuti «pa Car je gol!»! A podanici će gledati u pod i klimati poslušno glavama kao da ništa nisu čuli.

Slobodu i pravo nitko neće izboriti za nekog drugog. Krična masa javnog mnijenja u višestranačkim parlamentarnim demokracijama čini se za sada jednim uspješnim modelom za uobličavanje i promicanje interesa. One demokracije koje nisu preboljele dječje bolesti naravno za tako nešto nisu spremne. Njihove se političke elite uglavnom samozadovoljno gnijezde u koalicijskim foteljama. Upravo suprotno, čak i za one probleme o kojima postoji nedvojbeno konzistentnost javnog mnijenja nema nikakvog interesa među političkom elitom da se nešto mijenja.

Obiteljsko pravo površno osluškujući bilo života, a ne raspolažući sveobuhvatnim sociološkim i psihološkim studijama o učincima prethodnih uradaka, čak ne prateći niti sudsku praksu, putuje na dobro trasiranom putu bez cilja.

Faktična obitelj je fenomen koji se temelji na odnosu suživota između dvije osobe koje ne moraju biti različitog spola, koje nisu povezane bračnom vezom i eventualno njihovih potomaka koji su tipični za bračni odnos: trajna kohabitacija, vjernost, pomaganje, suradnja...

Danski je parlament 1984. godine osnovao Komisiju s ciljem istraživanja pravne, psihološke, kulturne i sociološke pozicije homoseksualaca kao podloge za poduzimanje mjera na otklanjanju diskriminacije i poboljšanja pravnog statusa tih osoba. Kao jedan od razloga koji je potaknuo donošenje zakona navedena je trajnost tih zajednica koja dovodi do diskriminacija napose na ekonomskom planu. Pretostavke za zasnivanje tih zajednica gotovo su preslikane odredbe o pretpostavkama za sklapanje braka.

Među prvih dvadeset i dvoje homoseksualaca svoju su zajednicu nakon četrdeset godina života na način *more uxorio* registrirali Axel i Eigil Axgil, gospoda u dobi od 74 i 65 godina života.

Švedski zakon o izvanbračnim zajednicama osoba istog spola primjenjuje se od 1988. godine. Danski zakon o priznavanju pravnih učinaka zajednicama osoba istog spola stupio je na snagu 1989. godine. Slijede zakoni Islanda, Norveške... Belgija od 1998. godine ima Zakon o uspostavljanju zakonske kohabitacije koji se odnosi na homoseksualne i na heteroseksualne zajednice.

Francuzi od 1999. godine imaju Zakon br.99-944 koji se odnosi na građanski akt o solidarnosti - Pacte civil de solidarité. Znakovit je naziv toga zakona, kao da se temelji na zasadama Francuske revolucije, sadrži naime termin solidarnost koji je moguće dvovrsno tumačiti: kao bitnu kvalitetu odnosa između partnera, ali i kao kvalitetu odnosa koju država, odnosno pravni poredak iskazuju prema tim osobama.

No ono najdelikatnije tek slijedi: nije prvoaprilska šala iako je Zakon stupio na snagu 1.aprila, oprostite travnja 2001. Radi se o Holandskom zakonu koji omogućava od tog datuma sklapanje BRAKA, vjenčanje sa svim pravnim sadržajima *ad probationem* i *ad solemnitatem* osoba istoga spola. U Holandiji od tog dana osobe istog spola koje su u braku mogu usvajati djecu. Pravni sustav Holandije poznaje tri modela u kojima se mogu zadovoljiti potrebe i prava osoba istog spola: brak, sporazum o izvanbračnoj zajednici i registrirano zajedništvo. I dozvoljen je naravno prijelaz iz jednog modela obiteljskog zajedništva u drugi.

U granicama zakonodavnih ovlasti slične modele Zakona o učincima homoseksualnih i heteroseksualnih zajednica usvojele su Katalonija 1998. godine i neke Njemačke pokrajine (Bundesland) 2001. godine. Autoru ovoga priloga osobno su poznati primjeri uspješno pravno zasnovanih zajednica Hrvata s partnerima Nijemcima u Njemačkoj. U općeprihvaćenoj europskoj integraciji što li znači i do kad može opstati hrvatska enklava javnog poretka. Zasiurno će mnogima biti teško kad budu osjetili da sudjeluju u nekom novom mitu o otmici Europe. Pitanje je samo trenutka prolaska ispod duge nakon kojeg se čovjek privikava na simboliku zastava duginih boja.

I nadasve će biti zanimljivo pratiti otpore onih koji su prodavali karte za put bez cilja obiteljskog prava. S toga puta povratka nema jer je novo doba odavno započelo, treba razborito otvoriti oči i prepoznati duh vremena, jer *hominum causa omne ius constitutum est*.